

HABİB el-ACEMÎ

(حبيب العجمي)

Ebû Muhammed Habîb b. İsâ
b. Muhammed el-Acemî el-Fârisî
(ö. 130 / 747-48 [?])
Basralı zâhid.

Aslen İranlı olan ailesi ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Ebû'l-Feyz el-Menûfî kaynak göstermeden onun bir melik oğlu olduğunu kaydeder (*Cemheretü'l-evliyâ*², II, 85). Süffiliğe yönelmeden önce ticaretle meşgul olan ve tefecilik yapan Habîb'in, alacağını tahsil etmeye gittiğinde borçlu ödeme yapamazsa o kişiden ayrıca ayak kirası aldığı rivayet edilir. Söylendiğine göre yemek yiyeceği bir sırada kendisinden sadaka isteyen dilenciye sert bir şekilde azarlamış, bu esnada karısı yemeğin kan kesildiğini söyleyince Habîb yaptığına pişman olarak dürüst bir tüccar olmaya ve tefeciliği bırakmaya karar vermiştir. Menkübeye göre Habîb yoldan geçerken oyun oynamakta olan çocukların, korkarak kendisinden kaçmaları üzerine son derece üzülmüş ve Hasan-ı Basrî'nin meclisine giderek tövbe etmiştir. Attâr, Habîb el-Acemî'nin gündüzleri Hasan-ı Basrî'den ilim tahsil edip geceleri Fırat kenarında yaptırdığı zâviyede ibadetle meşgul olduğunu, Kur'an'ı doğru okuyamadığı için kendisine "Acemî" nisbesinin verildiğini kaydeder. Rivayete göre Habîb namaz kılarken âyetleri yanlış telaffuz ettiğinden Hasan-ı Basrî onun arkasında namaz kılınmayacağını düşünmüş; ancak rüyasında, kılmış olduğu bütün namazların Habîb'in arkasında kılacağı namaz hürmetine kabul edileceği, çünkü dili düzeltmekle kalbi düzeltmek arasında büyük bir fark bulunduğu kendisine bildirilerek uyarılmıştır. Bu rivayet, bâtını zâhirden üstün tutan tasavvufî anlayışın ilk karakteristik örneklerinden biri olması açısından önem taşır. Öte yandan, İmam Şâfî'nin muhalefetine rağmen Ahmed b. Hanbel'in Habîb'i sinamak maksadıyla ona fikhî bir soru sorduğu ve aldığı cevaptan dolayı hayrete düştüğü, her iki imamın da kendisini takdir ettiği söylenir.

Habîb'in diğer bir özelliği de yaygın kanaate göre duaları kabul edilen bir kişi olmasıdır (İbnü'l-Mülakkın, s. 182). Attâr bu konuda çeşitli menkubeler zikreder (*Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 98). Habîb'in eşi Amre de dönemin kadın zâhidlerindendi. Habîb el-Acemî'nin ölümü için kay-

naklarda 113 (731), 120 (738), 125 (743) ve 130 (747-48) olmak üzere farklı tarihler verilmektedir.

İbn Hacer'e göre Habîb sika bir hadis râvisidir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 189). Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Ebû Temîme el-Huceymî ve Bekir b. Abdullah'tan hadis rivayet etmiş, kendisinden de Süleyman et-Teymî, Hammâd b. Seleme, Ca'fer b. Süleyman ve Mu'temir b. Süleyman rivayette bulunmuşlardır. Buhârî de *el-Edebü'l-müfred* (I, 366) ve *et-Târîhu'l-kebîr*'de (II, 326) ondan bahsetmiştir. İbnü'l-Cevzî, hadis râvisi olan Habîb'in başka bir kişi olduğunu söylüyorsa da (*Şifâtü's-şafve*, III, 321) bu bilgi başka kaynaklarca doğrulanmadığı sürece ihtiyatla karşılanmalıdır.

Habîb'in tasavvuf tarihi açısından asıl önemi, zühud döneminden sonraki asırlarda teşekkül eden tarikatların silsilelerinde Hasan-ı Basrî'den sonra yer almış olmasıdır. Bu silsilelerde Dâvûd et-Tâî onun müridi olarak görülür. Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Mevleviyye gibi büyük tarikatların silsilelerinde yer alması menkubelerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Kahire 1388/1968, I, 366; a.m.f., *et-Târîhu'l-kebîr*, II, 326; Serrâc, *el-Lüma*², s. 222; Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*², Beyrut 1983, II, 95; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 112; Makdîsî, *Kitâbü't-tevvâbîn*, Beyrut 1984, s. 200 vd.; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 149-155; Kuşeyrî, *er-Risâle*, II, 687, 720; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 183 vd.; İbn Asâkir, *Târîhu Dumaşk*, IV, 32-38; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1984, s. 96-102; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 315-321; Zehebî, *Mizânü'l-îtidâl*, I, 212, 457; a.m.f., *A'lâmü'n-nübela*², VI, 143; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*², s. 182-186, 493, 504, 513, 521, 528; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 189; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 67; Münâvî, *el-Ke-vâkib*, I, 100; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, II, 75-78; Ebû'l-Feyz el-Menûfî, *Cemheretü'l-evliyâ*², Kahire 1967, II, 85 vd.; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 155-161; Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdisi's-şahîha*, Beyrut 1985, I, 721.

ERHAN YETİK

HABİB EFENDİ

(1835-1894)

Hat ve Hattâtân adlı
eseriyle tanınan İran asıllı edebiyatçı.

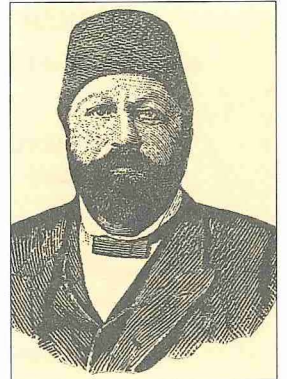
İsfahan yakınlarındaki bir köyde doğdu. İsfahan, Tahran ve Bağdat'ta öğrenim gördükten sonra Tahran'a döndü. Sipehsâlâr Mehmed Han'a yazdığı siyasi

bir hicviye sebebiyle takibata uğrayınca İstanbul'a giderek Osmanlı tâbiyetine geçti (1867). Âlî Paşa ile tanıştıktan bir müddet sonra Ahmed Vefik Paşa'nın yardımıyla Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi Farsça ve Arapça hocasına tayin edildi. Ayrıca Dârüşşafaka'da da ders verdi. Özellikle Farsça'ya vukufu ve bu dille yazılmış kitaplar hakkındaki geniş bilgisiyle tanındı. Yirmi beş yıl Osmanlı Devleti kadrolarında çeşitli görevlerde bulunan Habîb Efendi, bir süre Maarif Nezâreti Encümen-i Teftîş ve Muâyene âzâlığı yaptı. 1 Mayıs 1894'te Bursa'da vefat etti ve Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedildi.

Arapça ve Fransızca bilen Habîb Efendi, başta Çağatayca olmak üzere çeşitli Türk lehçelerine de vâkıftı. Kendisine Fransa hükümeti tarafından akademi nişanı, Paris Asya Cemiyeti âzâlığı ve fahrî muhabirliği unvanı verilmiştir.

Eserleri. Habîb Efendi'nin en önemli eseri Türkçe olarak yazdığı *Hat ve Hattâtân*'dır (İstanbul 1305). Eser İranlı ve Türk hattatların biyografileriyle hat sanatına dair çeşitli bilgi ve metinlerden meydana gelmiştir. Haklarında bilgi verdiği kişilere dair Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerle zenginleştirilmiş olan eserin bir özelliği de İbnü'l-Bevvâb'ın hatla ilgili Arapça *el-Kaşîdetü'r-râ'iyye*'sinin metni ve Türkçe şerhiyle (s. 45-47), Muhammed b. Hasan es-Sincârî'nin *Biḍ'atü'l-mücevvid fi 'ilmi'l-ḥaḥ ve uşlih* adlı 135 beyitlik Arapça manzum risâlesini (s. 278-285) ihtiva etmesidir. Eserin sonunda ayrıca bazı meşhur müzehhip ve mücellitler hakkında bilgi verilmiştir.

Hat ve Hattâtân'ın baş tarafında hattın ortaya çıkışı, gelişmesi, özellikle Arap hattının menşei ve çeşitleri anlatılmış, bu sanata hizmet ederek onu geliştiren üstatların şeceresi verilmiştir. Eserin iki bölümden meydana gelen biyografi kısmı İran ve Osmanlı hattatlarına ayrılmış, ilk bölümde bilhassa ta'lik, ikinci bölüm-

Habîb
Efendi

de sülûs ve nesih yazan hattatlara geniş yer verilmiştir. Ancak Osmanlı hattatlarıyla ilgili bilgilerde yer yer yanlışlıklar vardır.

Türkçe ve Farsça şiirler de yazan Habib Efendi'nin manzumelerinin büyük bir kısmı *Ahter* gazetesinde yayımlanmıştır. Ders kitabı mahiyetindeki Farsça eserleri ise şunlardır: *Düstûr-ı Sühan* (İstanbul 1289), *Düstûrçe* (İstanbul 1293, diğer baskıları için bk. Özege, I, 270), *Müntehabât-ı 'Ubeyd-i Zâkânî* (İstanbul 1303), *Berg-i Sebz* (İstanbul 1304, 1312), *Debistân-ı Fârisî* (İstanbul 1308), *Rehnümâ-yı Fârisî* (İstanbul 1309), *Hulûşa-i Rehnümâ-yı Fârisî* (İstanbul 1309), *Müntehabât-ı Gülistân* (İstanbul 1309), *Rehber-i Fârisî* (İstanbul 1310).

Habib Efendi ayrıca Molière'in *Le misanthrope* adlı piyesini *Merdüm-gürîz* (İstanbul 1286), James Morier'in *Aventures d'Hajji Baba d'Ispahan* adlı romanını *Hâcî Bâbâ-i İsfahânî* (Kalküta 1905), *Rifâa et-Tahtâvî*'nin G. Depping'den çevirdiği *Qalâ'idü'l-mefâhîr fi garîbi 'avâ'idü'l-evâ'il ve'l-evâhîr* adlı eserini *Garâ'ib-i 'Avâ'id-i Milel* (İstanbul 1303) adıyla Farsça'ya tercüme etmiş, Ebû İshak Hallâc Şîrâzî'nin *Dîvân-ı Eî'ime* (İstanbul 1302) ve Nizâmeddin Mahmud Kârî'nin *Dîvân-ı Elbise*'sini de (İstanbul 1303) neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferheng-i Fârsî, V, 454; *Sefernâme-i Hâcî Pirzâde* (nşr. Hâfız Fermâfermâiyân), Tahran 1343 hş., II, 95-98; Browne, *LHP*, IV, 450; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 11, 834; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri*, III, 472; *Türkiye'de Basılmış Farsça Eserler, Çeviriler ve İran'la İlgili Yayınlar Bibliyografyası*, Ankara 1971, s. 23, 36; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 399; Yahyâ-yı Âryanpür, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 2535 şş., I, 395-402; Cemşid-i Melikpür, *Edebiyyât-ı Nümâyişî der İrân*, Tahran 1363 hş., I, 112-114; M. Emîn-i Riyâhî, *Zebân u Âdâb-ı Fârsî der Kalemru'yi 'Osmanî*, Tahran 1369 hş., s. 256-257; a.e.: *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995, s. 266-267; Mehdi-yi Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., I, 313-314; Christophe Balay, "Littérature persane en Diraspora; İstanbul 1865-1895", *Les iraniens d'Istanbul* (ed. Th. Zarccone - F. Zarinebaf), Paris 1993, s. 177-180; "Habib Efendi", *Maârif*, IV/97, İstanbul 1329, s. 289; "Habib Efendi", *TA*, XVIII, 262.

ALİ ALPARSLAN

HABÎB b. EVS

(bk. EBÛ TEMMÂM).

HABİB KARAMÂNÎ

(ö. 902 / 1496)

Anadolu'da faaliyet gösteren ilk Halvetî şeyhlerinden.

Niğde yakınlarındaki Ortaköy kasabasında doğdu. Anne tarafından Hz. Ebû Bekir, baba tarafından Hz. Ömer soyundan geldiği rivayet edilir. O dönemde Niğde Karaman vilâyetine bağlı olduğu için Karamânî nisbesiyle tanınmıştır. Ailesi ve hayatının ilk dönemleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Lâmiî'nin, "Rum'dan Seyyid Yahyâ hazretlerine vardıkta akaid şerhi okurmuş" şeklindeki ifadesinden zâhir ilimlerini tahsil ettiği anlaşılmaktadır.

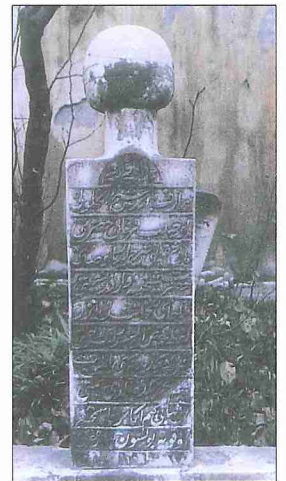
Habib Karamânî'nin, Halvetiyye tarikatının pîr-i sânsî Yahyâ-yı Şîrvânî'ye intisap etmek için memleketinden ayrılarak Şîrvan'a gittiği tarih belli değildir. Lâmiî'nin verdiği bilgiye göre Şîrvan'a vardığında Seyyid Yahyâ'nın dervişleriyle karşılaşmış, onlara, "Şeyhiniz bana bir günde mevlâmı gösterebilir mi?" diye sorunca şeyhin kıdemli müridlerinden Hacı Hamza Efendi'den şiddetli bir tokat yiyerek yere düşmüştür. Durumu öğrenen Yahyâ-yı Şîrvânî onu huzuruna çağırıp, "Dervişler gayretli olur, aldırma" diyerek gönlünü almış ve kendisini dervişliğe kabul etmiştir. Habib o gün şeyhin kendisine, "Git şu pencerenin yanına dur, bu gece rüyanda ne görürsen gel bize anlat" dediğini, bu söz üzerine gidip pencerenin önüne oturduğunu nakleder ve o anda şeyhte fâni olduğunu kastederek, "O geldi biz gittik" der. Habib Karamânî on iki yıl şeyhin hizmetinde bulduktan sonra ondan hilâfet aldı. Akşemseddin ile (ö. 863/1459) tanışarak sohbetlerinde bulunduğu göre (Lâmiî, s. 577) 1450-1455 yıllarında Anadolu'ya dönmüş olmalıdır. Bir süre ikamet ettiği Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kabrini sık sık ziyaret eden Habib Karamânî bir yere yerleşmeyip hayatını Aydın, Kayseri, Konya ve Karaman gibi şehirlere seyahatlerle geçirdi. Lâmiî Çelebi onunla Konya'da tanıştığını söyler. Kayseri'de Akşemseddin'in halifesi İbrâhim Tennûrî ve Nakşibendî şeyhlerinden Emîr Efendi ile görüştü. Üç defa hacca gitti. Mekke'de Zeynî şeyhlerinden Abdülmutî Efendi ile sohbet etme imkânı buldu.

Habib Karamânî, İskilip'te Şeyh Yavsi Efendi'nin kızı ve Ebüssuûd Efendi'nin kız kardeşi Rukiye Hatun ile evlendi. An-

cak kayınpederiyle aralarında önemli bir anlaşmazlık çıkınca İskilip'ten ayrılıp Amasya'ya gitti. Şeyh Yavsi ile Habib Karamânî arasındaki anlaşmazlığın "dervişlik kuvvetiyle" halledildiğini söyleyen Lâmiî Çelebi bu anlaşmazlığın sebebi konusunda bilgi vermez. Şeyh Yavsi'nin vakfını evlâdiyelik olarak kurduğunu, Habib Karamânî'nin ise "erbâbiye" olarak kurmasını istemesi yüzünden aralarının açıldığı rivayet edilir. Habib Karamânî İskilip'ten ayrıldıktan sonra gittiği Amasya'da bir zâviye kurarak ibadet ve ilimle meşgul olmaya başladı ve bu şehirde vefat etti. Türbesi Mehmed Paşa İmaretî içindedir. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin beş meşhur halifesinden biri olan Habib Karamânî pîrdaşları Şükruallah Alâeddin er-Rûmî, Dedede Ömer Rüşenî, Muhammed Bahâeddin Erzincânî ile birlikte bu tarikatın Anadolu'da yayılmasında önemli rolü olan bir sûfidir. Ancak tarikat daha çok Pîr Muhammed Erzincânî ve halifeleri vasıtasıyla devam etmiştir. Evliya Çelebi'nin, Habib Karamânî'nin türbesinin Çankırı'nın Kurşunlu kasabasının Karacalar köyünde olduğunu söylemesi yanlıştır.

Kaynaklarda Habib Karamânî'nin *Kitâbü'n-Nesâyih* adlı bir eseri olduğu kaydedilmekteyse de nüshasına rastlanamamıştır.

Habib Karamânî İskilip'te cami, medrese, zâviye ve kütüphane gibi birçok vakıf kurmuştur. Bunların başında 881 (1476) yılında yaptırıp vakfettiği Tabakhâne mahallesinde bulunan Şeyh Habib Camii gelmektedir. Caminin vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir (VGMA, Mücedded Anadolu, XVIII, nr. 604, sıra 248, s. 227-229). 370 m²'lik bir alanı kaplayan caminin önündeki medrese binaları 1925'ten sonra yıktırılmıştır.

Habib Karamânî'nin Mehmed Paşa İmaretî'ndeki mezar taşı - Amasya